

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן

רבי יחיא ב"ר שלום ערוסי זלה"ה
מחכמי צנעא - ט' אלול תש"ט
רבי שלום ב"ר יהודה טייבי זלה"ה
רב ביה"כ ענף חיים - ט' אלול תשמ"ו
רבי אברהם ב"ר שלום צדוק זלה"ה
רבה של קרית בנימין - ט' אלול תשנ"ח
רבי יצחק ב"ר צאלח מתנא-מנשה זלה"ה
מרבני ביחאן - י"א אלול תשכ"ז
רבי שלמה ב"ר שוכר יגאלי זלה"ה
מרבני ראשל"צ - י"א אלול תשס"ז

לק"י • פרשת כי תצא ה'תש"פ ב'של"א • גליון י"ט
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

לזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א הרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורית שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחי' לרפואה שלימה במהרה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'

היה חגור וניצל בתאונה אם יברך הגומל

א] מעשה במלמד שיצא עם תלמידיו לטיול טרקטורנים, ובמהלכו התנגש הטרקטורן בו נסע בקיר בטון, בחסדי ה' יצא המלמד ללא פגע מכיון שהיה חגור כראוי, אך הרכב נפגע קשות ויצא מכלל שימוש. הנה תחילה יש לציין כי אף שפסק מרן בש"ע (סימן ר"ט סעיף ט') שאין לברך ברכת הגומל בשם ומלכות אלא על ארבעה שמנו חכמים (ברכות נד: וסימך חיים חבוש, יסורים, ים, מדבר) מ"מ דעת הרבה אחרונים לברך על כל עניין סכנה שנקלע אליו (כ"כ הט"ו ס"ק ז', מג"א ס"ק י', לבוש סעיף ט') וכן הוא מנהגנו (שת"ז ס"ק י"ז, מהרי"ץ בשו"ת פעו"צ ח"ג סימן רכ"ט). אך במקרה הנ"ל בא לשאול האם כיון שהיה חגור, לא חשיב מקום סכנה שהרי זה דבר רגיל שיצא ללא פגע. והורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א שצריך לברך ברכת הגומל בשם ומלכות, שהתנגשות כזו נחשבת סכנה, אף שהיה חגור ולא נפגע.

מי שלא שמע תקיעת שופר אחר הסליחות

ב] מנהג ישראל לתקוע בשופר בחודש אלול כדי להזהיר את העם שיעשו תשובה (פרקי דר"א פרק מ"ו, טור סימן תקפ"א, רמ"א שם סעיף א'). ויש שמרבים בסליחות במקום השופר (מרן הש"ע שם, שלא העלה בשלחנו מנהג תקיעת השופר, כף החיים שם ס"ק י"ג). ולמעשה, מנהג האשכנזים לתקוע בכל יום אחר תפילת שחרית כהרמ"א. והספרדים לא נהגו כן אלא אחר אמירת הסליחות ויש באמירת י"ג מידות ויש שלא תקעו כלל בכל חודש אלול (מנהג ארם צובה הובא בכתר שם טוב ח"ו עמוד 10 סוף הערה ב'). אכן מהרי"ץ לא זכר מאומה ממנהג זה וכנראה בזמנו ועכ"פ במקומו לא נהגו לתקוע כלל (בארות משה הלכות ר"ה ס"ק ה' ד"ה ומרן). והמנהג בזמננו ידוע לתקוע בשופר בכל יום אחר האשמורות (שת"ז שם ס"ק ב'). ושאלתי את מרן הגר"י רצאבי שליט"א במי שנאלץ לומר סליחות ביחידות או כאשר לא היה מי שידוע לתקוע בשופר, האם צריך להשתדל לשמוע תקיעת שופר אצל אשכנזים, והשיב שיש להתנהג בזה לפי העניין שאם בשל כך ייגרם לו ביטול תורה אינו צריך ואם מרגיש שמתעורר מכך, אדרבה ישמע ויתעורר.

אבחון ע"פ מטוטלת

ג] נשאלתי השבוע מאשה שלא חשה בטוב תקופה ארוכה והלכה לאיבחון תזונה, איזה מאכלים אינם בריאים עבורה. במהלך הטיפול הבחינה שהטיפול נעשה ע"י מטוטלת (באופן הזה: המאבחנת החזיקה בין אצבעותיה שרשרת, והעבירה במחשבתה כמעט את כל המאכלים המצויים ותוך כדי כך אצבעותיה זזו באופן בלתי מורגש ובלתי רצוני והניעו את השרשרת בסביב לעיתים בחזקה מימין לשמאל או להיפך. על סמך זה התקבלה תשובה לשאלתה האם אותו מאכל בריא למטופלת, לפי כללים קבועים בשיטה זו). כאשר חששה מכשרות הטיפול, הציגה המטופלת בפניה הסכמה מרב אחד על שיטה זו. ופנתה האשה לשאול מה דעת מרן שליט"א.

והנה מיעוט הם המתירים להשתמש במטוטלת (עיין בירחון האוצר גליון י"ז עמוד קמ"ו), ואף שמדובר בכח רוחני נסתר ולא ידוע, סוברים הם שכשם שהתירו חז"ל את השימוש בקמיעות וסגולות למיניהם וכן מצינו בחז"ל שיש כח רוחני בעיין, כמבואר בגמרא (ב"ב ד:): לעניין עין הרע, ממילא אף זה מותר. ומה שמשתמשים בזה גם עובדי ע"ז עם לחשיהם, אינו מעלה ואינו מוריד כיון שכח המטוטלת פועל גם בלא לחש זה. וכמובן לא התירו הנ"ל אלא לצורך רפואה ולא לגילוי עתידות. אבל רבים מגדולי ישראל (מרנן הגר"ש אלישיב, הגר"ש ואזנר, הגר"ש קורת, הגר"ן קרלין זלה"ה ובלחט"א הגר"י הלל, הגר"ח קנייבסקי, הגר"י רצאבי, הגר"י תופיק אביעזרי, ועוד רבנים רבים שהובאו בקונטרס דעת הפוסקים האמיתית שע"י מח"ס שאלת המטוטלת) אסרו בהחלט את השימוש במטוטלת. ודעתם, דאין לנו אלא מה שהתירו חז"ל במפורש בעניינים אלו (שחז"ל התירו שימוש בכח הרוחני, אך במטוטלת יש 'פניה' לכח רוחני, ששואלים שאלות ומקבלים תשובות) וכן הורה למעשה מרן שליט"א בעניין השאלה הנ"ל שאף אין להתנהג ולהמנע ממאכלים בגלל המטוטלת, אא"כ הם מזיקים גם על פי הרפואה.

כתר של"א"ש

כי תצא למלחמה על איביך ונתנו ה"א בידך
ושבית שביו (כ"א י')

איתא בשם רבינו האריז"ל (ספר הליקוטם, כאן) דבפרשה זו נרמזה המלחמה עם יצר הרע, שהוא אויב לו לאדם, יורד ומשטין עולה ומקטרג. ותמה כמוהר"ר שלמה בריחי זלה"ה בעולת שלמה, למה אמר הכתוב אויביך לשון רבים, הרי אחד הוא, עכ"ד. ועל דרך זו יש לתמוה מסיפא דקרא זנתנו' בלשון יחיד, הרי פתח בלשון רבים. ועוד יש לתמוה לדרך זו מדוע אמר ושבית שביו ולא שניצחו הכניעו והרגו לגמרי. ועוד מהו ושבית שביו, משמע שביו שהיה כבר. (וע"ש בספר הליקוטם, ביאור לכל זה ע"ד הקבלה. וע"ע מ"ש בזה מהר"י קוריני זלה"ה במחמדי שמים כאן).

וביאר שם בעולת שלמה דיצה"ר אינו אחד אלא לכל עבירה יש כח ויצר הרע, יש שמתאוה לע"ז, יש לשפיכות דמים, יש לאכול נבילות ויש לשאר איסורים חלילה, וכמו שמצינו בחז"ל (יומא סט, ב) במעשה דיצרא דעבודה זרה ויצרא דעריות. כי יצה"ר נכנס אדם תחילה דק, וגדל עימו עד שנהיה גס ומוציא ענפים רבים. ולדבריו יש לבאר הא דדרש רב אסי (סוכה נב, א) יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא (קורי העכביש, עפירש"י) ולבסוף משנמשך האדם אחריו מעט, מתגבר והולך בו כעבותות העגלה כי אין המשמעות רק על גודל כח התאוה שמתגברת באדם שאינו נלחם ביצרו אלא על התפשטותו לתאוות ואיסורים נוספים.

וסיים בעולת שלמה, כי כאשר ילחם עימו האדם את מלחמת היצר, יזכה ויתנהו השי"ת בידו, אז ושבית שביו, שיהפך לו ליצר טוב עכ"ד. והיינו שלא יבטלו לגמרי אלא יזכה להשתמש בו בקדושה לעבודת ה'. וכפי ששמעתי כמה פעמים ממרן הגר"י רצאבי שליט"א בביאור משאחז"ל (קידושין ל, ב) בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, שאין התורה מבטלת את יצר הרע אלא ממתקת ומתקנת אותו כתבלין הממתק את הקדרה לתכלית הנרצית.

וממילא יובן גם מדוע ונתנו בלשון יחיד, כי כעת יסרו הענפים שנתגברו כשנמשך אחרי היצר וישוב לשרשו שניתן בו מברית דק כבוכיא, ונתנו ה"א בידך להשתמש בו לטובה. ובוה יובן גם ושבית שביו, כי היצה"ר לקח את הכוח שניתן באדם לטובה והפכו לרעה, וממילא כעת שנתהפך ליצר טוב הרי שובה האדם בחזרה את הכוחות הללו אל הקדושה. כן יזכנו השי"ת להכרית אויב מעקש ולעבודתו יתברך ישמש אכ"ר. שבת שלום.

נישואי שתי נשים במשנת רבותינו

כי תהיין לאיש עתי נשים (כ"א ט"ו)

היתר נישואי שתי נשים

[א] כתב רבינו טוביה ב"ר אליעזר זלה"ה בפסיקתא זוטרותא כאן (הנקרא גם מדרש לקח טוב, אשר חי בארץ יון לפני כתשע מאות שנה, כמבואר כ"ז במבוא שם), כמה טעות טעו הקראים שאמרו ואשה אל אחותה לא תקח, אלו שתי נשים, ודבר זה בתורה ובנביאים ובכתובים שהיו ישראל נושאים שתי נשים, ובפנינה כתב (שמואלא א' ו') ובעסתה צרתה גם כעס ע"כ. וכן כתב בפרשת אחרי מות עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור (ויקרא י"ח י"ח) ושאמר (פי' ומי שאמר. אבשר) שתי נשים בעלמא אסורות, בידוע שאינם להם לא דת ולא חוק. שהרי כמה צדיקים נשאו שתי נשים, כגון אלקנה ודוד ושלמה. ובדברי הימים כמה בשתי נשים. וכו' ורבותינו חקרו ודרשו התורה על בוריה כנתינתה מהר סיני. ע"כ. והוצרך להוציא מליבן, כחלק ממלחמת ה' שערך עם כת הקראים מכחישי התורה שבע"פ שהרימו ראש שבימיו.

[ב] ומצינו גם דרשת חז"ל בענין זה במדרש הגדול עה"פ אם אדוניו יתן לו אשה (שמות כ"א ד') אחת נותן לו ואינו נותן לו שתי נשים (היינו שפחה כנענית ע"י רמב"ם פ"ג מעבדים ה"ה. אבשר). יכול לא יתן לבן חורין שתי נשים, ת"ל אדניו יתן לו אשה, לו אין נותן שתי נשים, נותן הוא לבן חורין שתי נשים ע"כ. וצ"ע מדוע הוצרכו חז"ל למעט בן חורין שמותר בשתי נשים, ולמה יעלה על הדעת לאסור בדבר שלא נתפרש בתורה כלל, ובפרט שמקרא מלא דיבר הכתוב בפרשתנו כי תהיין לאיש שתי נשים. ושמה לא באו חז"ל ללמדנו על בן חורין, דפשיטא הוא וכאמור, אלא ללמדנו שרשאי עבד עברי לשאת אשה ישראלית נוספת כבן חורין, ורק לגבי שפחה כנענית התמעט שאינו יכול יותר מאחת, וצ"ע.

[ג] והנה דין זה פסק הרמב"ם להלכה (פי"ד מאישות ה"ג) נושא אדם כמה נשים אפילו מאה, בין בבת אחת בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב. והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה לכל אחת ואחת (וכ"ה בשו"ע אה"ע סי' א' סעיף ט'. סי' ע"ז סעיף ז'). ונראה לדקדק מדלא כתב אין האשה יכולה לעכב על בעלה מלישא וכו' אלא פתח נושא אדם כמה נשים וכו', דבא להשמיענו ב' חידושים הא' איסורי, שיכול לישא כמה נשים. והב' ממוני, שאין אשתו יכולה לעכב ואינה יכולה לתבוע כתובתה עבור כך.

וכתב כמוהר"ח כסאר זלה"ה בשם טוב דאתא לאשמעינן דלא דמי למלך שהזירה עליו תורה שלא ירבה לו נשים, דהתם שייך למימר ביה ולא יסור לבבו משא"כ גבי שאר אדם. ע"ש. וכוונתו לדקדק מלשון כמה נשים שבגמרא דמשמע כמה שירצה וכן מלשון הרמב"ם אפילו מאה, דאתו לאשמעינן הדין האמור בסנהדרין (כא. ב) דהדין אינו כמלך שאסור בריבוי נשים. ועי' בפירושו ר"א מן ההר כאן.

והחידוש בדין הממוני כתב בכס"מ דבגמרא (יבמות סה, א) פליגי בה, רב אמר הנושא אשה על אשתו, יוציא ויתן כתובה, ורבא אמר נושא אדם כמה נשים על אשתו, והוא דאית ליה למיזינינהו, ופסק כרבא [ועי' שו"ת חכם צבי סי' מ"א אות ל"ז שכתב, דאף שסוגית הגמרא באשה שלא ילדה ורצה הבעל לישא אחרת לברר אם המניעה מחמתו או מחמתה, מ"מ דינא דרבא לא תלוי בזה, דא"כ באשה אחת סגי, ומדהתיר כמה נשים, ש"מ דבכל גווני אינה יכולה לעכב]. וכתבו החלקת מחוקק והבית שמואל בסי' ע"ז, דקמ"ל אע"פ שממעט עונתה, מאחר והמנהג באותו מקום ליקח כמה נשים, הוי כאילו התנה עמה מתחילה לכך. [ועי' דבריהם י"ל דבסברא זו נחלקו רב אמי ורבא, שהרי לא נחלקו מילפותא או גמרא אלא מסברא, דלרב אמי כיון שממעט עונתה יוציא ויתן כתובה כל שלא התנה עמה מתחילה ואף שכ"ה המנהג, ולרבא מנהג זה חשוב כאילו התנה].

תקנת רגמ"ה והטעם שנתקנת רק עד האלף הששי

[ד] ידוע מה שהביא מרן בשו"ע (אה"ע סי' א' סעיף י') כי רבנו גרשום החרים על הנושא על אשתו, ולא פשטה תקנתו בכל הארצות ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי (הו"ד בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' תמ"ו). ובתשובת מהר"ם פדאוה סי' י"ג. ומהרי"ק סוף שורש ק"א). וע"פ מה שנתבאר בפסיקתא זוטרותא כתב שם בביאור הרא"ם (להרב אברהם משה פאדווא מקארלין) כי לכך גזר

רבנו גרשום שלא לישא אשה רק עד האלף החמישי, להורות שאין זה רק מטעם גזירה ולא מן הדין. ומהר"ש עמר זלה"ה בחיבורו שתילי זיתים לאה"ע (סי' א' ס"ק ל"ג. ונדפס כעת קטע זה בדברי חפץ ט מעמ' ל"ב ואילך ע"י הרה"ג יהונתן שבת שליט"א) כתב בשם הלבוש טעם תקנת רגמ"ה כדי למעט המחלוקות שבין איש לאשתו (ועי' שעה אה"ע סי' קצ"ח סעיף ד' בעיני יצחק אות י"ז כמה טעמים לתקנת רגמ"ה. וטעם נוסף ראה במאמרו של הגר"נ עומסי בדברי חפץ י"ב עמ' נ' ד"ה ובשו"ת. אבשר), והעיר זקשה דלפי טעם החרם הנוכח (ס"ק ל"א) למה עד האלף החמישי החשש במקומו עומד, ותיירץ מורי נר"ו (הוא מהרי"ץ בן יעקב זלה"ה, כיעוין בהערות הר"י שבת בדברי חפץ שם אות ל"א. אבשר), דבאלף החמישי התגברות הקליפות בסוד כל היום דו"ה, משא"כ אחר כך. ונכון הוא ע"כ. ובביאור דבריו כתב שם הגר"י שבת, דכשיש התגברות הדינים צריך להרבות בשלום ולמעט במחלוקת, ולכך תיקן רגמ"ה שלא לישא אשה על אשתו שלא יבואו לקטטה. והוסיף שם בשם מרן הגר"י רצאבי שליט"א, כי אפשר שסבר רגמ"ה שבאלף השישי לא יהיה כך, ולכן לא תיקן לאלף השישי. אך בעוונותינו שרבו גם באלף השישי יש להם ממשלה כיעו"ש.

מנהג תימן וההוראה בזמננו

[ה] ומה שכתב שלא פשטה תקנה זו בכל הארצות כבר כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' תמו הביאו ב"י סו"ס א') דתקנה זו לא פשטה בספרד ולא בגבולות פרובינציא הסמוכים לצרפת. וכן ברוב ככל ארצות המזרח (עי' ספר משפטי הכתובה ח"ה פרק מ"ב סעיף ו') וכן בקהילותינו הדבר ידוע שלא התקבלה תקנת רבנו גרשום, כמו שהאריך בשעה"ה (שם, בעיני יצחק אות ח"י) ובכללם העלה את דברי מהר"ש עמר זלה"ה (שם, סקל"ב) דבמקומות אלו לא פשטה תקנתו. וכן העלה מה שכתבו רבני בי"ד צנעא דבר ברור שלא פשטו אצלנו תקנות רגמ"ה, בין לישא איש אחד שתי נשים, בין שלא לגרש בע"כ. גם לא הוצרכו קדמונינו לקבל עליהם באיסור לא לישא יותר מד' נשים, דמלתא דלא שכיחא היא. ועצת חכמינו (יבמות מד, א שלא ישא יותר מד' נשים. אבשר) מתקיימת בלאו הכי ומנפשיהו פרשי. ומימינו לא ראינו מי שישא ד' נשים ביחד. וגם ג' אינו כי אם אחד מעשרת אלפים שישא ג' נשים ע"כ. וכן השיבו לשאלה זו ב"ד עדן, מנהגינו אין נושא אשה על אשתו, אא"כ בדבר מצוה, כגון יבום או מצות פור"ד ע"כ. (הו"ד גם באיש ימיני ח"א מעמ' שט"ז ואילך) וע"ש בשעה"ה שהאריך עוד.

וכן כתב כמוהר"ר אברהם ערוסי הלוי זלה"ה (הובא מכתבו בסו"ס קורא הדורות הנדמ"ה, בני ברק תשע"ט עמ' תקכ"ז) ומצד אשה צרה כך מנהגינו בארץ התימן, לישא אחת ושתיים ושלוש וארבע, ואין למחות, ולא טובים אנחנו מאבותינו ע"כ, וע"ש עוד. ואדרבה בספרו קורא הדורות (שם עמ' תק"ד. הובא ג"כ בעיני יצחק שם אות כ') קרא תיגר על מה שנהגו בעדן שלא לישא אשה אחרת דנפיק מינה חורבא וכן לא ייעשה בישראל, ע"ש. וכ"כ כמוהר"ח כסאר זלה"ה בשם טוב (פט"ו מאישות ה"ז) שלא יפה עושי המונעין על זה. וע"ע מ"ש הרב זכריה יחיאל ב"ר אביגד שרעבי זלה"ה בספרו יבא שילה (ח"א עמ' תל"ה) וע"ע שהאריך בזה בספרו קיצור אבן העזר.

[ו] ובזמנינו שכמעט ונתבטל הדבר לכאורה יש ללמוד ממ"ש בנימוקי יוסף (שם יד, ב מדה"ר. הביאו ב"י סו"ס א' והעלהו מרן להלכה שם סעיף ט') בשם הריטב"א (מר, א) שכתב בשם רבותיו דבמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת, אינו רשאי. דאומדנא דמוכח הוא דאדעתא דהכי אינסיבא, שלא ישא אחרת עליה. ומ"מ נסתפק בעיני יצחק שם, אם חשיב כמקום שנהגו שלא לישא אחרת, כיון שנתקבל מכת כפיית נימוסיהם, וממילא י"ל דלא הסכים לתנאי זה. ע"ש. אכן למעשה כבר הביא גיסי הרה"ג נתנאל עומסי שליט"א במאמרו החשוב בעניין זה (דברי חפץ י"ב עמ' נ"ד) את דברי מרן הגר"י אלישיב זלה"ה (קובץ תשובות ח"ב סי' פ"ה) דכיון שנחשב הדבר לגנאי שישא אשה אחרת עליה, אם רוצה לישא אחרת, יוציא ויתן כתובה. ע"ש. ובע"פ הוסיף לי כי דיבר בעניין זה עם מרן הגר"י רצאבי שליט"א והסכים לסברא זו להלכה ולמעשה. אך העיר מרן שליט"א דפעמים ואין בכך משום משיאה שם רע, ויש לעיין ולדון בכל מקרה לגופו.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוה"ר שלום ב"ר יהודה טייב זלה"ה

רבנו היה ת"ח ושקדן גדול ומורה הוראה לרבים שהנהיג את עדרו ביד רמה (בביה"כ ענף החיים שהיה בית הכנסת התימני הראשון בבני ברק), מידי לילה היה קם בחצות לומר תיקון חצות ולעסוק בתורה, ולאחמ"כ היה יושב עם הגר"צ רבי משה חירד זלה"ה לעסוק בתורת הנסתר. מוזק לימודו לא פסק אף כשעבד לפרנסתו בישיבת תפארת ציון בבני ברק, וכשחזר מהישיבה היה מתישב ללמוד את סדריו וכשחשש שמא ירדם נעמד ונשען על מזוזה הפתח וממשיך ללמוד. לימים כשלא הוצרך לדאוג לפרנסתו ייסד ישיבה למבוגרים, בה הרבין תורה בכל בוקר, זאת מלבד שיעוריו הקבועים בהלכה שהיו לו מידי שבת שעות ארוכות בבית מדרשו. ואכן גדולי ישראל הכירו בו, ואף החו"א הזוהר את תלמידי הישיבה והזוהר בכבודו של רבי שלום כי הינו צדיק וירא שמים ותלמיד חכם. אך עם גדולתו היה עניו ושפל רוח, גם לצעירי הצאן. מיוחדת היתה הנהגתו עם בן אחותו כמוהר"ח כסאר זלה"ה והתבטל לדעתו דעת תורה, ואף עלה אליו בכל רגל לירושלים. אהבת ישראל פעימה בלב וכששמע פעם אדם מדבר סרה על אחינו הטועים פלט בכאב, הם לא ראו אור. אך עם זאת ידע לקנא לכבוד שמים אף כנגד אנשים מכובדים. זיע"א.